

3. Golinkov, D. (1975). *Crash anti-Soviet underground in the USSR*. Moscow: Politizdat (in Russ.)
4. Kornovenko, S., & Morozov A. (1997). *State Bread Procurement campaign in Ukraine 1924/1925 financial year*. *Visnik ChNU (Bulletin of the CNU)*, 47–51 (in Ukr.)
5. Romanets', N., (2014). *Repressive mechanisms grain procurement campaign 1927-1929 biennium*. *Naukovi pratsi ZNU (Scientific works of ZNU)*, 40, 85–90 (in Ukr.)
6. Teplyakov, A., (2016). *The transition to large-scale repression policy in the countryside*. Retrieved from: <http://mreadz.com/read-244073/pl> (in Ukr.)
7. Chentsov, V., (2010). *Political repression in the Soviet Ukraine in 20 years*. Dnipropetrovsk: AMSU (in Ukr.)
8. Shapoval, Yu., Pristayko, V., & Zolotar'ov, V. (1997). *Cheka-GPU-NKVD in Ukraine: people, facts, documents*. Kyiv: Abris, (in Ukr.)
9. Slivenko, V., (2016). *Features of the Prosecutor's Office of Soviet Ukraine in the context of the grain procurement campaign 1927–1929*. *Naukoviy visnik Uzhgorods'kogo universitetu. (Scientific Bulletin of the Uzhgorod University)*, 1 (34), 42–45 (in Ukr.)
10. *State archive of Dnipropetrovsk region. – Fund 1. – Inv. 1. – Fold 369 (in Ukr.)*
11. Slivenko, V., (2015). *Evolution Soviet ideas about crime and law enforcement in 1920. Problemi politichnoi istorii Ukraini (The problems of political history of Ukraine)*, 10, 131–137 (in Ukr.)
12. *Central State Archive of Public Associations – Fund 1. – Inv. 20. – Fold 635 (in Ukr.)*
13. *State Archive of the SBU in the Dnipropetrovsk region. – Fund – 1 (P). – Inv. 1. – Fold P–19027 (in Ukr.)*
14. *The same source. – Fold P–17225 (in Ukr.)*

V. Slivenko

THE REPRESSIVE ROLE OF THE GPU INSTITUTIONS IN THE ORGANIZATION OF GRAIN RESERVES IN SOVIET UKRAINE IN 1927-1929 YEARS (ON MATERIALS OF THE SOUTH OF UKRAINE)

At the moment, there is the reform of Ukraine's security system. Historical experience can be of great help and will prevent mistakes of the past. The repressive role of the GPU against the peasantry in the 1920s in the southern regions of the Soviet Ukraine remains insufficiently studied.

The purpose of this study is to analyze the process of application by the GPU of different repressive practices and emergency measures for the implementation of the rough pressure on farmers in the southern regions of the Soviet Ukraine during the grain-procurement crisis of 1927-1929s.

Scientific objectives achieved by using general methods: a comparative analysis, synthesis, and compare.

GPU was the main repressive institution of execution of the Party of the Soviet state decisions during the grain-procurement crisis of 1927-1929s.

Peasants in the southern regions of Ukraine did not satisfy policy of the Soviet regime. In the villages of the southern of Ukraine peasants began to revolt. In response, the Soviet government has developed a program of action forced farmers to surrender their surplus grain at state prices. The program was not profitable for many farmers.

The main role in this program belonged the GPU. The basic methods of power “pressure” on the village

can be divided into administrative, constitutional law, criminal and extraordinary.

The authorities' actions have led to the rapid growth of farmers' protests. Attempts by farmers to pool their performances against the power of the workers in Nikolayev and Kherson became the most dangerous tendency for government protests in the south of Ukraine.

On the basis of a wide range of sources, the author reveals the role of the GPU in the implementation of power “pressure” in the village. The author has identified and described the repressive methods and extraordinary measures which the secret service used to suppress the protests of the Ukrainian peasantry.

GPU showed the greatest activity in the applicability of criminal law and extraordinary methods of pressure on the peasants during grain procurement campaign of 1927-1929 years. Actions authorities have led to a rapid increase in the number of peasant revolts. GPU has increased the number of reprisals. GPU spent all criminal corollaries of disturbance grain procurement. All criminal corollaries GPU conducted within one day. The number of criminal corollaries greatly increased. State authority has changed the procedure of repression. GPU was only performed the function of detection of uprisings and collected information on violators.

Key words: GPU, grain procurement, repression, crisis, the New Economic Policy.

УДК 94–057.4(477)3 19913

A. A. Устенко

викладач кафедри загальної історії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

«СТАРА» УКРАЇНСЬКА ТЕХНІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ТА РАДЯНСЬКА ВЛАДА: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМИН НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.

З'ясовано окремі аспекти соціальної політики більшовицької влади УСРР стосовно представників технічної інтелігенції на початку 1920-х рр. Проаналізовано, що у зв'язку з глибокою соціально-економічною кризою в державі після подій революції 1917 р. постала необхідність залучення до співпраці дореволюційних фахівців технічного напрямку. Керівництво радянської держави на початковому етапі проводило помірковану політику щодо «старих спеців», яка вирізнялася лояльністю й компромісністю. Проте вже з середини 1920-х рр. висококваліфіковані спеціалісти старої генерації відчули жорстокі утиски з боку радянської влади.

Ключові слова: технічна інтелігенція, «старі специ», інженерні фахівці, дореволюційні спеціалісти, радянська влада.

Постановка проблеми. Питання взаємин радянської влади й представників технічної інтелігенції аналізують у контексті репресивних і судових процесів наприкінці 1920-х рр. Проте не менш актуально є проблема співпраці «старих спеців» і представників більшовицької влади відразу після встановлення радянської влади. Адже після подій революції 1917 р. новоствореній радянській державі, за умов глибокої

економічної, політичної й соціальної кризи для організації управління й відновлення економіки, потрібні були досвідчені та висококваліфіковані кадри. Основним завданням РКП(б) стала орієнтація на досягнення професійної співпраці спеціалістів і радянської влади. Методи репресій і насилля в цій ситуації були невідомими, тому радянське керівництво змушене було піти на певні тимчасові поступки представникам технічної інтелігенції. Вони ж своєю чергою перейшли до вимушеної або до свідомої співпраці з пролетарською державою й оголосили про свій політичний нейтралітет.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблема взаємин технічної інтелігенції та радянської влади добре представлена серед праць українських дослідників: Г. Касьянова [1], С. Гнітько [2], О. Струченкова [3], С. Сліпущенко [4], О. Міхеевої [5]. Автори зазначених публікацій звертають увагу на соціальне становище інтелігенції, а також докладно характеризують репресивні методи й судові процеси проти науково-технічних фахівців. Проте хронологічно дослідники більш детально з'ясовують події кінця 1920-х рр., натомість вагоме наукове зацікавлення становлять перші роки існування радянської влади в Україні та її взаємини з представниками колишніх еліт.

Метою пропонованої статті є спроба з'ясувати особливості взаємин представників «старої» технічної інтелігенції та радянської влади, проаналізувати методи залучення «колишніх спеців» до процесів побудови соціалістичної держави на початку 1920-х рр.

Виклад основного матеріалу. Після подій революції 1917 р. молодій радянській державі для організації управління, відновлення промисловості та економіки, забезпечення оборони, розвитку освіти, науки й культури потрібні були численні кадри. Представники більшовицької влади розуміли, що для соціалістичного будівництва необхідно залучати дореволюційну інтелігенцію. Це було надзвичайно складне завдання, оскільки основна частина інтелігенції сприйняла події революції 1917 р. як тимчасові зміни в державі й обстоювала вичікувальну позицію. Остаточне утвердження влади більшовиків в Україні поставило перед більшістю представників колишньої привілейованої еліти питання про власне майбутнє. Чимало представників дореволюційної інтелігенції обрали еміграцію. Інші, що залишилися в країні, були змушені адаптуватися до нових умов. Громадянська війна, політика «воєнного комунізму» та «червоного терору» знищили з рядів інтелігенції всіх противників радянської влади. Більшість «старих спеців» перейшла до вимушеної або до свідомої співпраці з пролетарською державою й оголосила про свій політичний нейтралітет.

На початку 1920-х рр. вище партійне керівництво змушене проводити виважену політику стосовно «старих спеців», адже потрібно було подолати кризу, розвивати економіку й показати пролетаріату революцію в дії. Керівництво радянської держави з раціональних міркувань було готове піти на значні поступки у створенні сприятливих умов для повсякденного життя й роботи спеціалістів. Проте не всі члени партії підтримували таку позицію, і, як наслідок, не припинялася дискусія: залучати чи не залучати «старих спеців» до будівництва нового суспільства. Зокрема, представники партійних

структур на місцях, головним завданням яких було проведення нової ідеологічної лінії, залучення населення на бік радянської влади, негативно сприймали можливість та нові позиції кваліфікованих спеціалістів, оскільки вони підривали концептуальні настанови пролетарського суспільства.

Лідери більшовицької влади у своїх виступах неодноразово зазначали, що процес залучення буржуазних спеціалістів є однією з форм класової боротьби. Зокрема, В. Ленін наголошував, що «ми проводимо боротьбу не з інтелігенцією, а за інтелігенцію» [6, с. 71]. Радянське керівництво розуміло, що інтелігенція – це люди, які мали гарну освіту, вирізнялися моральністю й незалежністю мислення, свободою творчості, становили інтелектуальну опозицію чинній владі. Попри весь ризик співпраці, проста логіка підказувала, що без висококваліфікованих фахівців – спеціалістів у певній галузі – завдання соціалістичного будівництва виконати буде неможливо. В. Ленін зазначав, що «ми звертаємось по допомогу до буржуазних спеціалістів, які наскрізь проникнуті буржуазною психологією, які нас зрадили і будуть зраджувати протягом років. А втім, ... ми повинні йти шляхом організованої роботи, використовуючи знання й досвід цих спеціалістів. Це необхідна умова, без якої не можливо побудувати соціалізм» [7, 142].

Методи й засоби, які використовувала радянська влада для залучення «старих спеців» до співпраці, були різними. Не випадково широко побутували такі терміни, як «використання», «застосування», «перевиховання». На думку В. Леніна, «не можна вигнати й знищити буржуазну інтелігенцію, її потрібно перемогти, переробити, переварити, перевиховати...» [8, с. 101]. Радянські органи влади мали достатньо важелів для примусового впливу. Однак якщо реально дивитися на ситуацію, то було зрозуміло, що шляхом лише примусу й насильства не можна заручитися підтримкою багатьох десятків тисяч людей. Досвід підказував, що «...тут ... одним насильством нічого не зробиш. Тут на додаток до насильства ... потрібна організованість, дисципліна й моральний вплив переможеного пролетаріату, який підпорядковує собі та втягує у свою роботу всіх буржуазних фахівців!» [9, с. 56].

Варто зауважити, що ставлення до інженерно-технічних фахівців на початку 1920-х років було компромісним. Зокрема, у 1923 р. Донецький губернський комітет КП(б)У розробив та відправив на ознайомлення обмеженому колу осіб секретний «Політичний лист про зміну питання про спеціалістів (усім окремим та комуністам-господарникам Донбасу)» [5, с. 99]. У цьому документі головний акцент зроблено на необхідності сегментації інтелігенції та виробленні стратегій залучення до співпраці з радянською владою кожного із сегментів. Зазначений документ цікавий не лише намаганням розділити технічну інтелігенцію та знайти певні стратегії щодо максимального ефективного використання кожної з виокремлених груп, а й пошуком «точки опори» серед цієї групи, щоб у подальшому скласти висококваліфіковану в теоретичному та практичному сенсі групу спеціалістів, лояльних до ідеології радянської держави.

Протилежним було ставлення на початку 1920-х рр. до представників науково-педагогічної інтелігенції,

адже професуру старої формації кваліфікували як «ворожий елемент», їхня національна свідомість становила небезпеку для унітарної держави, вони виступали ідеологами й натхненниками політичної боротьби мас, носіями національної ідеї. Для зміцнення свого становища партійно-державній номенклатурі потрібно було нейтралізувати науково-педагогічну інтелігенцію, зруйнувати соціальну базу. Одним із методів боротьби з боку радянської влади були масові депортації за кордон. Так, у 1922 р. з УСРР вислано 77 осіб, зокрема 47 працівників вищих навчальних закладів, із яких 32 професори. Серед них були 15 медиків та інші представники інтелігенції з Харкова, Києва, Катеринослава, Одеси, Кам'яця на Поділлі. Список був ухвалений ЦК КП(б)У і ВУЦВК, що засвідчене підписами Г. Петровського, Х. Раковського, В. Манцева [10, с. 4].

Якщо більшовицькі лідери усвідомлювали потребу залучення до співпраці окремих представників із «колишніх», хоча й вважали це тимчасовим явищем, то для значної частини робітників, господарників, профспілкових та місцевих партійних комуністів «старі спеці» залишалися ворожою верствою суспільства. Досить поширеним стає таке явище, як «спеціодство» – цькування спеціалістів, підозрлість до них. Траплялися сутички між інженерами й робітниками, навіть убивства. Такою була реакція революційного суспільства на суттєву розбіжність між ідеологічними настановами й реальною практикою життя. Так, у 1922 р. до редакції «Красной газетъ» надійшов лист, під назвою «Нэп и старые заветы», де автор висловлював своє обурення, зазначаючи, що під час зарахування на роботу надавали перевагу спецам із «колишніх»: «В умовах нової економічної політики... ми повернулися до старих спеців, які ввійшли в довіру, ми зневажаємо творців революції» [11, с. 2].

Проте такий лібералізм і поступки щодо технічної інтелігенції тривали недовго. Уже з середини 1920-х рр. висококваліфіковані спеціалісти старої генерації відчували жорстокі утиски як із боку радянської влади, так і на рівні соціально-побутового спілкування. Вони вже виконали свою місію, визначену партією. Промисловість була відбудована, індустріалізації потрібні були люди нового типу, із психологією, яка не передбачала ставити під сумнів доцільність партійно-державних директив, а виконувати їх будь-якою ціною. До того ж політика підготовки кадрів технічної інтелігенції 1920-х років, в основу якої покладено класовий принцип, дала свої результати. Серед кадрів технічної інтелігенції відбувається процес зменшення питомої ваги «старих» спеців за рахунок збільшення «молодих» інженерів із правильним соціальним походженням.

Зваженими і справедливими вважаємо висновки дослідника С. Красильникова про зміни становища інтелігенції на середину 1920-х рр., вона «не становила небезпеку політичній та ідеологічній гегемонії ВКП(б) у суспільстві й у своїй масі була поставлена на службу радянській владі, обслуговуючи та задовольняючи її потреби. На цей час спеціалісти старої формації вже жили в інших соціально-економічних і політичних умовах: змінився їх статус, матеріальне й правове становище, різко впав престиж інтелектуальної праці та авторитет її носіїв; посилились антиінтелігентські настрої, відбулось обмеження прийому до вищих навчальних закладів дітей спеціалістів, позбавлення їх

виборчих прав та обмеження під час прийому в партію; зріс рівень безробіття серед інтелігенції, причиною якого була не стільки професійна некомпетентність, скільки політична неблагонадійність» [12, с. 9].

Висновки. Отже, на початку 1920-х рр. в умовах побудови нового радянського суспільства інтелігенцію старої формації сприймали як «ворожий елемент», що підлягав негайному знищенню. Проте ставлення до технічної інтелігенції відрізнялося лояльністю й компромісністю. Необхідність залучення до співпраці дореволюційних спеціалістів усвідомлювали у зв'язку з глибокою соціально-економічною кризою в державі, подолати яку можливо лише за допомогою досвідчених висококваліфікованих спеціалістів. Однак така політика лояльності тривала не довго, уже в середині 1920-х рр. представники колишньої дореволюційної еліти відчували на собі всі методи дискримінаційної політики радянської влади. Комуністична партія, використовуючи силові переваги своєї диктатури, утверджувала монополію в усіх сферах суспільного життя, вдавалася до насильницьких методів впливу на інтелектуальну еліту, застосовуючи репресії, масові депортації, звільнення з посад, «перевиховання» старих і створення нової армії «пролетарських спеців».

Список використаної літератури та джерел

1. Касьянов Г. В. *Українська інтелігенція 1920-30-х років: соціальний портрет та історична доля* / Г. В. Касьянов. – Київ: «Глобус», «Вік»; Едмонтон: Канадський ін-т укр. студій Альбертського ун-ту, 1992. – 176 с.
2. Гнітько С. «Кадри вирішують все...»: до 70-річчя судових процесів над технічною інтелігенцією / С. Гнітько // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1, 2. – С. 80–96.
3. Струченков О. В. *Умови праці інженерно-технічних спеціалістів промисловості Донбасу в добу радянської модернізації (кінець 1920-х–1930-і роки)* / О. В. Струченков // *Нові сторінки історії Донбасу*. – Кн. 13/14. – С. 260–274.
4. Сліпущенко С. М. *Політика більшовицької влади щодо інженерно-технічних працівників Півдня України в другій половині 1920-х років* / С. М. Сліпущенко // *Науковий вісник Миколаївського національного ун-ту імені В. О. Сухомлинського*. – 2014. – № 3 (38). – С. 64–68.
5. Міхеєва О. «Спеціодство» та «спеціоманія»: радянська влада та інженерно-технічні фахівці Донбасу на початку 1920-х рр. // *Схід*. – 2014. – № 2. – С. 96–101.
6. Федюкин С. А. *Великий Октябрь и интеллигенция. Из истории вовлечения старой интеллигенции в строительство социализма* / С. А. Федюкин. – М.: Наука, 1972. – 471 с.
7. Ленін В. І. *Успіхи і труднощі Радянської влади* / В. І. Ленін // *Повне зібрання творів*. – Київ: Вид-во політ. літ-ри України, 1973. – Т. 38. – 342 с.
8. Ленін В. І. *Неправильные выводы из верных посылок* / В. І. Ленін // *Полное собрание сочинений*. – Издание пятое. – М.: Издательство политической литературы. – 1981. – Т. 41. – 696 с.
9. Ленін В. І. *Успехи и трудности советской власти* / В. І. Ленін // *Полное собрание сочинений*. – Издание пятое. – М.: Издательство политической литературы, 1969. – Т. 38. – 607 с.
10. Гусев В. *Депортация группы украинской интеллигенции за кордон 1922 року* // *Історія України*. – 2003. – № 46. – С. 1–6.
11. *Нэп и старые заветы* // *Красная газета*. – 1922. – 14 февраля.
12. Красильников С. А. *Предисловие* / С. А. Красильников // *Судьбы русской интеллигенции*. – Новосибирск, 1991. – 421 с.

References

1. Kasianov, G.V. *Ukrainian intelligentsia of 1920-30s: social portrait and historical destiny* / G.V. Kasianov. – Kyiv: “Globe”, “Age”; Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies in University of Alberta, 1992. – 176 p.
2. Gnitko, S. “Everything depends on the staff...”: to the 70th anniversary of technical intelligentsia’s at-trial procedures / S. Gnitko // *Archives of All-Ukrainian Commission of Emergency Affairs, State Political Office*. – 1998. – № 1,2. – P. 80–96.
3. Struchenkov, O.V. *Working conditions of engineering and technical experts in Donbas industry during the period of Soviet modernization (late 1920s-1930s)* / O.V. Struchenkov / *New pages of Donbas history*. – Volume 13 / 14. – P. 260–274
4. Slipushchenko, S.M. *Bolsheviks’ government policy on engineering and technical workers of Southern Ukraine in the second half of 1920s* / S.M. Slipushchenko // *Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynsky Mykolayiv National University*. – 2014. – №3 (38). – P. 64–68.
5. Mikheyeva, O. “Spetsoyidstvo” and “spetsomaniya”: Soviets government, engineering and technical professionals of Donbas in the early 1920s // *East*. – 2014. – №2. – P. 96–101.
6. Fediukyn, S.A. *Great October and intelligentsia. From history of the old intelligentsia involvement in socialism creation* / S.A. Fediukyn. – Moscow: Science, 1972. – 471 p.
7. Lenin, V.I. *Achievements and failures of the Soviet government* // *Complete collection of works. Volume 38*. – Kyiv: Publishing house of political literature of Ukraine, 1973. – 342 p.
8. Lenin, V.I. *The wrong conclusions from true premises* // *Complete collection of works. Volume. 41. Fifth Edition* – Moscow: Publishing house of political literature of Ukraine. – 1981. – 696 p.
9. Lenin, V.I. *Achievements and failures of the Soviet government* // *Complete collection of works. Volume 38*. – Fifth Edition. – Moscow: Publishing house of political literature of Ukraine, 1969. – 607 p.
10. Gusiev, V. *Deportation of Ukrainian intellectuals abroad in 1922* // *History of Ukraine*. – 2003. – № 46. – P. 1–6.
11. *NEP and the old precepts* // *Red newspaper*. – 1922. – 14th of February.
12. Krasilnikov, S.A. *Preface* // *In book: The fate of the Russian intelligentsia. Novosibirsk, 1991*. – 421 p.

A. Ustenko

«OLD» UKRAINIAN TECHNICAL INTELLIGENTSIA AND SOVIET POWER: PROBLEMS OF RELATIONS IN THE EARLY 1920’S

The problem of relations between the Soviet authorities and the representatives of the technical intelligentsia are shown in the context of trials and repressive processes in the late 1920s. However, the cooperation of “old” experts and the representatives of the Bolshevik government immediately after the establishment of the Soviet power can also be considered

as an actual issue. After the events of the revolution in 1917 the newly established Soviet state needed experienced and highly qualified specialists to organize the government and recover the economy as the country was experiencing deep economic, political and social crisis. Therefore the main task of the Russian Communist Party (of Bolsheviks) was to maintain the professional collaboration between specialists and the Soviet government. The methods of repression and violence in this situation did not have effect and the Soviet leaders had to make temporary concessions to the members of the technical intelligentsia. They passed to involuntary or deliberate collaboration with the proletarian state and declared their political neutrality.

The purpose of this article is to find out the peculiarities of relations between the representatives of the “old” technical intelligentsia and the Soviet authorities, to analyze methods of involving “the old experts” to the process of creating a socialist state in the early 1920s.

At the beginning of the 1920s the Party leaders had to conduct a balanced policy towards the “old experts”, because it was necessary to overcome the crisis, develop the economy and show revolution in action to the proletarians. The Soviet state leaders after rational considerations were ready to make significant concessions and create an enabling environment for professionals’ everyday living and working. However, not all party members supported such actions and the debate concerning the engagement of “old experts” to creation of the new society did not stop.

The Soviet leadership realized that intellectuals were the people who had good education, they were different in their moral and independent thinking, freedom of creativity, and they could create intellectual opposition to the current authorities. But despite all the risks of such collaboration the logic dictated that without highly qualified specialists and experts in a particular field, the aim of socialist construction was not possible to achieve.

Thus, in the early 1920s during the process of a new Soviet society construction, the former members of intelligentsia were defined as alien elements that had to be destructed immediately. However, the attitude to technical intelligentsia can be characterized as loyal and compromise. The need to involve pre-revolutionary specialists was considered as urgent as the country experienced deep social and economic crisis and it was possible to overcome it only with the help of experienced and highly qualified specialists. Nevertheless, this policy was not long lasting and in the middle of 1920s the representatives of the former pre-revolutionary elite could experience all methods of Soviet power discriminatory policy.

Key words: technical intelligentsia, «old specialists», engineering specialists, pre-revolutionary specialists, Soviet authorities.

